

De usynlige bånd

Bertel Haarder

Det vigtigste i tilværelsen er usynligt. Som det mørke stof i Stephen Hawkings univers, der udgør 70% af al masse. Vi kan ikke se det, men det holder alting på plads, galakserne, solsystemet osv.

Sådan er det også med det åndelige, tilliden, retfærdighedssansen, ondskaben, kærligheden, tilgivelsen, egoismen, fællesskabet, forfaldet, evigheden osv. Det er usynligt, men det betyder alt i vores tilværelse, når vi tænker nærmere efter.

På hverdagene beskæftiger vi os med det, vi kan ændre med vores forstand og vore tekniske løsninger. Om søndagen i kirken handler det om alt det, vi ikke kan ændre, og som er det vigtigste i tilværelsen. Hvis vi ikke har ord og begreber for det sidstnævnte, så bliver livet fladt og fattigt – og uforståeligt.

Sådanne ord og begreber findes i det kristne univers. Og de findes i de kristne sindbilleder, dvs. billeder på mennesket og tilværelsen. Derfor er kristendommen meget mere end kristentro. Kristendommen er også tilværelsestolkning uafhængigt af troen. Vi kan også kalde det ånd - eller vi kan kalde det usynlige bånd.

Hvis sekulariseringen (afkristningen) medfører, at vi mister de kristne ord og begreber, som beskriver det vigtigste i tilværelsen, så er det en fattiggørelse og et grundskud mod hele vores kultur. Min påstand er, at de usynlige bånd betyder alt, også i politik.

Hvad skal vi med frihed, hvis vi ikke føler os bundet og forpligtet på noget? I så fald kan det ene jo være lige så godt som det andet. Frihedens forkæmpere har altid være dem, der er bundet af noget. Noget åndeligt.

Hvad skal vi med demokratiet, hvis der ikke er tillid mellem borgerne? Demokrati er noget åndeligt og moralsk - med K.E. Løgstrups ord "en skikkelig måde at være uenig på". Således at man f.eks. forlader sin post, når man har tabt et valg. Modsat den ryggesløse Trump og hans bedste ven, Brasiliens Bolsonaro, der nu står til 27 års fængsel.

Hvordan kan vi værdsætte og udvikle vores land og kultur, hvis vi ikke ser os selv som en del af noget større? Det var grundlaget for højskoletanken. Almuen skulle gøres til et folk. Den enkelte skulle se sig selv i en større sammenhæng - lokalt, nationalt, globalt - og lære at se ud fra sig selv, sammen med andre.

Det hele handler om ånd - om usynlige bånd, som skal opdages og plejes.

Den åndelige dimension modsiger tidens tendens til at finde ydre årsager til alle problemer, også selv om problemerne måske er religiøse eller eksistentielle, dvs. hører med til at være menneske. Den åndelige dimension inkluderer også det, den enkelte selv har ansvaret for, og hvad den enkelte selv kan gøre. Det betyder ikke, at alle problemer skal løses af den enkelte. Tværtimod. Men mistrivsel kan måske modvirkes ved at rette blikket mod omverdenen i stedet for at rette det indad. Vi skal i mindre grad spørge, hvad den enkelte føler, og i højere grad spørge, hvad den enkelte kan gøre for andre - i fællesskab med andre. Det giver mere mening i tilværelsen.

De sociale medier får de unge til at lide af "FOMO" (fear of missing out), når de ikke vil gå glip af noget og gerne vil være med på alle noder og være som de mest populære. Det fører til mig-mig-mig-kulturen, hvor man er optaget af sin egen fremtoning.

Både som undervisningsminister og som integrationsminister udviklede jeg en skepsis over for tendensen til at fokusere på det, den enkelte ikke kan, og det, der er synd for nogen. Det fik mig til at skrive bogen "Den bløde kynisme" om velment, men misforstået godhed. Vi skal turde stille krav. At stille krav er at vise omsorg og respekt, forudsat at kravene kan opfyldes ved en ekstra indsats. For hvis man ikke stiller krav, behandler man medmennesket som et pjok, der ingenting kan selv. Det er disrespekt.

“Ingen kan alt, men alle kan noget”, som det lyder i en sang af svenske Elizabeth Zaar. Det er dette “noget”, der skal knyttes til ved. Det er al pædagogiks opgave.

Reformpædagogikken ville i den bedste mening sætte barnet i centrum og lade skoleeleverne styre så meget som muligt selv. Som Rousseau, der skrev: “Mennesket er født frit, og dog er det overalt i lænker”. Den overlevede kultur så han som lænker. Men det er et åndløst og kulturløst synspunkt, som ser bort fra betydningen af de værdifulde fællesskaber, der går på tværs af generationer.

Reformpædagogerne ville sætte barnet i centrum, men omkostningen var, at de derved også kom til at sætte barnet uden for kulturfællesskabet. Det er gået ud over dannelsen og kan i værste fald føre til det barbari, som William Golding beskriver i *Fluernes Herre* (og på en vis måde også Peter Høeg i *De måske egnede*).

Indvandring af mennesker med fremmede kulturer er en kæmpe udfordring, som ikke er blevet mindre i 2. og 3. generation. Men den skal ikke imødegås ved, at vi “slår af” på dansk kultur og nedtoner den kulturarv, vi har fra kristendommen og de kristne sindbilleder. Tværtimod skal vi af hensyn til de nyankomne og deres børn være ekstra tydelige, når det gælder dansk kultur, så de har en chance for at leve sig ind i det samfund, de er landet i. Ellers bliver de aldrig en del af fællesskabet. – En øget kulturel tydelighed vil også være til gavn for en meget stor del af de danske elever! Uden åndelige fællesskaber går det galt.

Vi, der har gået i “dannesskolen” før 1968, har svært ved at forestille os den pletvise uvidenhed og kulturløshed, der bliver resultatet, når skolen i for høj grad præges af selvvalgte emner og aktiviteter. Det efterlader gabende huller af kulturel analfabetisme.

Elever skal naturligvis have medbestemmelse på, “hvordan”, men ikke på, “hvad”, de skal lære og møde i skoletiden. Morgensangen kan givetvis blive fornøjelig med pædagogrigtige børnesange og hjemmestrikket musik. Men det er et kulturtab, hvis eleverne ikke også synger de sange, der er blevet en del af dansk kultur. – Kultur er kunst, der er blevet fælles. Det bedste eksempel er Højskolesangbogen. Dens sange er værd at kende, uanset om der er lange passager i sangene, som børnene først forstår mange år senere.

Det samme gælder salmerne – ikke på grund af deres trosindhold, men på grund af deres univers af sindbilleder, dvs. billeder på tilværelsen.

Alt for meget kultur og ånd er skyllet ud med det sekulære badevand. Jeg tænker ikke på kristentroen, men på ovennævnte grundbegreber i det kristne univers: samvittighed, kærlighed, død og evighed, ondskab, skyld og skam - og ubegribelig tilgivelse. Den store litteratur og de store dramaer foregår ofte i dette univers. Tænk på Bille Augusts “Kysset” og hans filmatisering af *Lykke Peer*. Og Lars von Triers “Breaking the Waves”. Samt Pontoppidans romaner, Ibsens dramaer (senest *Fruen fra havet* på Husets Teater), Karen Blixen og Irish Murdoch.

Kaj Munks drama *Egeløkke* slutter med jammerscenen, hvor den unge Grundtvig og husets frue Constance græder og vrider hænder i fortvivelse over deres umulige kærlighed (han er huslærer for hendes og godsejerens søn). Men pludselig lyder det overraskende fra den besøgende nabokone: “Hvor jeg dog misunder jer!” - Pointen er, at ulykkelig kærlighed er bedre end ingen kærlighed. Og den er evig. For det er sandt, som salmedigteren Lars Busk Sørensen skriver: “at døden intet finder hos den, som har elsket meget.”

Ånd er en mægtig kraft, både nationalt, internationalt og i den enkeltes liv. Det er åndelige modsætninger, der driver konflikten mellem Vesten og det meste af den øvrige verden. De ikke-vestlige landes borgere vil gerne have vores penge, og de vil gerne migrere til os, men mange af dem kan ikke lide vore værdier og løse sæder – og de kan ikke lide det, som den russiske nobelpristager Aleksandr Solsjenitsyn kaldte Vestens”overlegenhedskompleks”.

Det kalder alt sammen på åndelig besindelse og på det, jeg kalder “Sjælspark”, dvs. åndelige stød og mavepustere. I bogen af samme navn giver jeg ikke en færdig opskrift på, hvad ånd kan være, men jeg opregner nogle tegn på ånd og påviser åndens betydning for hvert enkelt menneske:

Hvis man kunne se bort fra det åndelige, ville det jo være herligt at være ensom, kun at skulle tænke på sig selv. Ligesom det ville være problemfrit at svigte og snyde andre mennesker. Hvorfor skal man dog tænke på sine efterkommere, når man til den tid er død og borte! Uden det åndelige ville det være meningsløst at undskylde for tidligere generationers gerninger – og meningsløst at overholde grundloven, som er skrevet af mennesker, der

Bertel Haarder

for længst er døde. Uden det åndelige fællesskab ville det ikke være umagen og bøvlet værd at rejse til folkemøder og musikfestivaler, når man i stedet kan opleve det hele hjemme i stuen. - Men vi ved jo alle, at sådan er det ikke. Der er noget åndeligt og nogle fællesskaber, der betyder alt og går på tværs af generationer. Vi svømmer i den ånd, inklusive de kristne sindbilleder, der omhandler de menneskelige vilkår, der er fælles til alle tider.

Bertel Haard, fhv. medlem af Folketinget og fhv. minister